



**MTA Law Working Papers
2018/10.**

**„Nem foghat helyt”
Az Alkotmánybíróság az indokolási
kötelezettség teljesítéséről**

Bencze Mátyás – Kovács Ágnes

„Nem foghat helyt” – Az Alkotmánybíróság az indokolási kötelezettség teljesítéséről

A valódi alkotmányjogi panasz bevezetése megteremtette a lehetőségét annak, hogy az Alkotmánybíróság a bírói döntések alkotmányosságának vizsgálata során a rendes bíróságok érvelésének minőségét, azaz az indokolások színvonalát is ellenőrizze. Erre alkotmányos alapot a jogállamiság követelménye, az emberi méltósághoz való jog és az ún. *fair trial* elv nyújt. Az Alkotmánybíróság a 7/2013. (III. 1.) számú alaphatározatában rögzítette, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog magában foglalja az *indokolt bírói döntéshez való jogot* is. Ennek a jogosultságnak a tartalmát és terjedelmét a testület az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában kimunkált standardoknak megfelelően jelölte ki, azaz a strasbourgi fórum jogértelmezését tartotta irányadónak.

A kutatásunk során egy rövid elméleti alapvetés és a rendes bíróságok jelenlegi indokolási gyakorlatának áttekintése után az alaphatározatnak tekinthető 7/2013-as döntés „utóéletét” kívánjuk nyomon követni. Az elmúlt években számos határozat hivatkozott e döntésre, így érdemes lehet megvizsgálni, hogy milyen alkotmányos követelmények rajzolódnak ki a bírói indokolások vonatkozásában az Alkotmánybíróság gyakorlatából.

A kutatás kérdése tehát a következő: *Mi a bírói döntések indokolásának alkotmányossági mércéje?* Arra próbálunk választ keresni, hogy melyek a jól megindokolt döntés minimális feltételei, azaz hol húzódik a határ az alkotmányos hiányos és a megfelelő bírói indokolások között. Ennek érdekében elemeztük mindazokat a döntéseket, amelyekben a panaszos hivatkozott az indokolt bírói döntéshez való jog sérelmére.

1. Az indokolási kötelezettség alkotmányos jelentősége

Az Alkotmánybíróság döntései nem csupán azokon a jogterületeken gyakorolhatnak hatást a rendes bíróságok gyakorlatára, melyek közvetlen összefüggésben vannak alkotmányos alapjogokkal és alapelvekkel (pl. személyiségi jogokat, politikai szabadságjogokat érintő ügyek), hanem olyan általános követelményeket is megfogalmazhatnak, melyek befolyásolhatják az ítélezés teljes spektrumát.¹ A rendes bíróságok indokolási gyakorlata olyan eleme a bírói tevékenységnek, mellyel szemben – jogágaktól, jogterületektől függetlenül – támaszthatók alkotmányos elvárások.

Mivel a példaként említett személyiségi jogokkal és politikai szabadságjogokkal kapcsolatos ügyekhez képest *nem nyilvánvaló*, hogy pontosan miben is áll ez a kapcsolat, hasznos, ha a bírói (ítéleti) indokolás alapvető funkciói felől közelítjük meg a kérdést.

A bírói indokolás legnyilvánvalóbb és elsődleges funkciója, hogy a releváns közönség (felek, fellebbviteli bíróság vagy akár a szélesebb érdeklődői kör) számára meggyőzően bizonyítsa az adott ítélet szakmai megalapozottságát és bármiféle önkényességtől való mentességét. E funkció alkotmányos kapcsolódási pontja a *jogállamiság* elve. A bíróságok működésük során ugyanúgy, sőt deklaráltan, a jogszabályok alá vannak rendelve, mint bármely más szervezet vagy személy, a külvilág ugyanakkor – főként bonyolultabb ügyekben – nem tudja ellenőrizni az ítélet jogszerűségét, ha nem ismeri meg az ügyet eldöntő bíróság érveit. Természetesen egy ítélet lehet akkor is jogszerű, ha az indokolása homályos, ellentmondásos vagy éppen teljesen hiányzik, azonban a megfelelő színvonalú indokolás konkrét garanciát jelent a jogszerűség betartására.

¹ Ez a tanulmány a Kúria és az Alkotmánybíróság felkérésére készült. Kézirat lezárva: 2017. július 31.

Ez a garancia akként működik, hogy a bíró az eljárás folyamán végig tudja: döntését világosan, mások számára érthetően meg is kell indokolnia. Az indokolásnak jó értelemben vett „fegyelmező” hatása van, amely segít kizárni az érzelmi elfogultságot vagy a szakmailag átgondolatlan döntéshozatalt. A bírónak nem elég meghoznia az ítéletet, a döntés folyamatában azt is végig tudja, hogy racionális érvekkel meg is kell védenie a határozatát.²

Az indokolási kötelezettség összefüggése a jogállamiság elvével az ítélkezés egységességének törvényi követelményéből fakad (2011. évi CLXI. tv. 25-44. §). Az esetjog egységességét csak úgy lehet biztosítani, ha az egységesítésért felelős bírói testületek számára kiderül, milyen indokok alapján hoztak különböző bíróságok lényegileg hasonló ügyekben eltérő döntéseket.³ Úgyszintén, egy-egy elvi jelentőségű felsőbbbírósági határozat alsóbíróságok általi követésének elemi feltétele, hogy legyen világos az az elvi tartalom, amelyet az eset közvetít. Ez pedig csak az indokolásban található meg.

Az indokolási kötelezettség azonban közvetlenebb kapcsolatban van egy alkotmányos alapjoggal: a *tisztességes eljáráshoz (fair trial)* való joggal. Ezen jog nem csupán a jogállami követelményeknek megfelelő eljárási szabályok maradéktalan betartásának terhét rója a bíróságokra, hanem azt is, hogy ezek a szabályok megfelelő hatékonysággal érvényesüljenek. Ezért nem csupán az lehet alkotmányosértő, ha az eljáró bírónak felróható okból teljesen hiányzik az indokolás, hanem az is, ha az indokolás csupán formális, túl sematikus vagy nagyon általános: a felek vagy a terhelt nem tudja meg belőle, hogy melyek voltak a döntés melletti jogi érvek. Ez adott esetben elzárhatja előlük, de legalábbis jelentősen megnehezíti számukra a jogorvoslati joguk gyakorlását.

Az indokolási kötelezettség megfelelő teljesítésének azonban nem csupán instrumentális értéke van (a jogorvoslati jog gyakorlásának megkönnyítése), hanem önmagában véve is értéket hordoz: az *emberi méltósághoz* való jogból levezethető, hogy azok számára is érthetőnek kell lennie az ítéletnek, akiknek eljárásjogi okokból már nincs lehetőségük jogorvoslat benyújtására. Egy demokratikus politikai közösség minden tagjának joga van tudni, hogy a közhatalmat gyakorló szervek milyen indokok alapján hoztak őt érintő döntést (az igazolás kultúrája).⁴ A szakirodalom az eljárási igazságosság ezen vetületét nevezi „információs igazságosságnak” („informational justice”).⁵

Miért gondoljuk, hogy az Alkotmánybíróság döntései hatással lehetnek a rendes bíróságok gyakorlatára?

² Lásd Christoph ENGEL: *The impact of representation norms on the quality of judicial decisions* (Bonn: Max Planck Institute for Research on Collective Goods 2004) 19–21.

³ Novák István szerint a jogállamiság megvalósulásához ennél is többel járul hozzá a helyes indokolás: „Érthetetlen, zavaros, fogalmazásában következtelen bírósági ítéletek az állam- és jogrend szilárdságát egykönnyen fellazíthatják. Mert a két- vagy többértelműség – ha többször, több oldalról mutatkozik – mind az állam, mind az államalkotó polgárok jogfelfogását megzavarhatja. Kialakíthat afféle nézetet, amely az »így is lehet – úgy is lehet« szemléletét nem pusztán praktikus életvitellé avathatja, hanem benne és általa a jog- és állambiztonság egészét teheti – katasztrófához is vezethető – hajlékony képletté.” NOVÁK István: „Érthetetlen bírósági ítéletek?” *Magyar Jog* 2004/8. 466.

⁴ A bírói hatalom legitimitásához nem elegendő a formális demokratikus felhatalmazás, ahhoz társulnia kell az elfogadásra méltó gyakorlatnak, melynek teljesülése leginkább az ítéletek indokolásából (igazolásából) ellenőrizhető. Lásd Moshe COHEN-ELIYA – Iddo PORAT: „Proportionality and the Culture of Justification” *American Journal of Comparative Law* 2011/2. 475., továbbá Mark ELLIOTT: „Has the Common Law Duty to Give Reasons Come of Age Yet?” *Public Law* 2011/1. 62 – 63.

⁵ Lásd Laura KLAMING – Ivo GIESEN: „Access to Justice: the Quality of the Procedure” *TISCO Working Paper Series on Civil Law and Conflict Resolution Systems* 2008/2. 8.

Egyrészt, a történelmi közelmúlt egyik jelensége támaszthatja alá feltevéseinket. A hozzánk meglehetősen hasonló jogrendszerű és hasonló történelmi fejlődésen keresztülment Csehország jó példát szolgáltat arra, hogy az alkotmánybíróságnak milyen befolyása lehet nem csupán a rendes bírósági ítéletek tartalmára, hanem stílusára is. A cseh alkotmánybírósághoz 1993 óta lehet valódi alkotmányjogi panasszal fordulni a rendes bíróságok ítéleteivel szemben, és ez a helyzet néhány éven belül empirikus úton is kimutatható változásokat hozott a rendes bíróságok érvelési gyakorlatában. A magyar és lengyel bíróságokhoz képest – az alkotmánybíróság iránymutatásai alapján, amelyek alkotmánysértőnek mondták ki a túlzottan formalista jogértelmezési módszereket – egy kevésbé formalista, az alapjogi érvelés iránt fogékonyabb ítéletezési megközelítés alakult ki.⁶

A közvetlen iránymutatások mellett a fennálló gyakorlatot indirekt módon is formálhatja a valódi alkotmányjogi panasz bevezetése. Ezzel ugyanis az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok között párbeszéd alakul ki, melyben a résztvevők kölcsönösen tanulhatnak egymástól. Így feltehető, hogy amennyiben az Alkotmánybíróság az ítéletek indokolásának felülvizsgálata kapcsán az eddigiektől eltérő szempontokra helyezi a hangsúlyt, akkor ez közvetett módon hatni fog a rendes bíróságok stílusára is.

Mindezekből következően az első lépés, hogy tisztán lássuk, miként állnak most a rendes bíróságok az eljárásjogi törvényekben megfogalmazott indokolási kötelezettség teljesítéséhez. Hogyan értelmezik azt, és mennyiben veszik figyelembe a fent részletezett alkotmányos követelményeket?

2. A hatályos törvényi szabályozás és a hazai bírói gyakorlat

A vonatkozó eljárásjogi szabályok meglehetősen tömören rögzítik a helyes indokolás kritériumait:

A Pp. 221. § (1) bekezdése szerint az ítélet indokolásában röviden elő kell adni

- a bíróság által megállapított tényállást
- az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével,
- hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik,
- meg kell röviden említeni azokat a körülményeket, amelyeket a bíróság a bizonyítékok mérlegelésénél irányadónak vett, végül
- utalni kell azokra az okokra, amelyek miatt a bíróság valamely tényt nem talált bizonyítottnak, vagy amelyek miatt a felajánlott bizonyítást mellőzte.⁷

A Be. 258. § (3) bekezdése még ennél is rövidebben rendelkezik e tárgyban: az ítélet és az ügydöntő végzés indokolása összefüggően tartalmazza [...]

- a bíróság által megállapított tényállást,
- a bizonyítékok számbavételét és értékelését,
- a bíróság által megállapított tényállás szerinti cselekmény jogi minősítését, [...]
- a határozat egyéb rendelkezéseinek és az indítványok elutasításának indokolását, az alkalmazott jogszabályok megjelölésével.

Mindezt a felmentő ítélet esetében kiegészíti az a rendelkezés, mely szerint az indokolásnak tartalmaznia kell még „azoknak az okoknak a feltüntetését, amelyek a bíróságot az ítélet kialakításában vezették, különösen a bűncselekmény hiányára, a bűncselekmény bizonyítottságának hiányára, illetőleg a büntetethetőséget kizáró vagy megszüntető okokra való utalást.” [Be. 331. § (3) bek.] Az abszolút hatályon kívül helyezési okok között pedig a Be. külön nevesíti az indokolási kötelezettség megsértését: ha az ún. büntetőjogi főkérdések vonatkozásában a

⁶ Lásd Marcin MATCZAK – Mátyás BENCZE – Zdenek KÜHN: „Constitutions, EU Law and Judicial Strategies in the Czech Republic, Hungary and Poland” *Cambridge Journal of Public Policy* 2010/1. 93–95.

⁷ A 2018. január elsejével hatályba lépő „új” Pp. nem tartalmaz érdemben eltérő rendelkezéseket.

bíróság az indokolási kötelezettségének oly mértékben nem tett eleget, hogy emiatt az ítélet felülbírálatra alkalmatlan, vagy az első fokú ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes, akkor hatályon kívül helyezésnek van helye. [Be. 373. § (1) III. a) és b) pont]⁸

Az indokolásra vonatkozó szabályok nem különböznek érdemben a két eljárás törvényben, és az is közös bennük, hogy egyaránt jelentős mozgásteret biztosítanak a bíróságok számára. Az esetjogban és más felsőbbbírósági iránymutatásokban formálódnak ki azok a standardok, melyek alapján eldönthető, hogy egy-egy konkrét esetben az indokolási kötelezettség mikor tekinthető teljesítettnek (pl. mi tekinthető érdemi „mérlegelési” vagy „értékelési” tevékenységnek, mit jelent az „oly mértékben” kitétel stb.).

Áttekintve az irányadó bírósági döntéseket, az uralkodó felfogásnak az látszik, mely az indokolási kötelezettség kérdését elsősorban jogi-szakmai (sokszor technikai) problémának tekinti, és azt a bíróságok egymást közti kommunikációjaként értelmezi. A lényege, hogy az indokolás legfontosabb funkciója az ítélet ténybeli és jogi *megalapozottságának demonstrálása* a fellebbviteli fórumként eljáró *bíróságok számára*. Ebből a perspektívából értelmezik, hogy mit is jelent, illetve mikor sérül az indokolási kötelezettség. A büntető ügyekben alapvetően az 1/2007. BK vélemény jelölte ki ezt az irányt:

„A bíróság köteles az indokolásban *számot adni* döntéshozatali tevékenységéről, a felülbíró bíróság pedig ezt jogosult és köteles *ellenőrizni*. Ha a megtámadott határozat indokolása olyan mértékben hiányos, hogy nem állapítható meg belőle, mire alapította a bíróság a döntését, akkor nyilvánvalóan meghíúsul az érdemi *felülbírálat* lehetősége, ami hatályon kívül helyezést eredményez.”

„Ha a jogi indokolás annyira hiányos, hogy nem állapítható meg belőle, még *jogi következtetés* útján sem, hogy milyen jogszabályon alapul valamely büntetőjogi főkérdésben hozott döntés, akkor feltétlen eljárási szabálysértés megállapítható.”⁹

Nagyon lényeges a ténybeli és a jogi indokolás megkülönböztetése. Mivel az indokolásra vonatkozó gyakorlat a jogorvoslati eljárásban formálódott, és a fellebbviteli bíróságok a jogi indokolás hiányosságait lényegesen könnyebben képesek pótolni, az irányadó határozatok zöme a ténykérdések indokolása körül forog. A büntető joggyakorlat ebben a körben szinte egyöntetűen a fenti BK véleményben megfogalmazott szempontokat tartja szem előtt:

„A Be. 258. §-ában írtakra figyelemmel a bíróság indokolásában köteles *számot adni* döntéshozatali tevékenységéről, a felülbíró bíróság pedig ezt köteles *ellenőrizni*.” (EH 2016. 06. B10)

„Az indokolási kötelezettség felülvizsgálati eljárásra okot adó megsértése nem állapítható meg, ha az ügydöntő határozatokból kitűnik az eljáró bíróságoknak a tényállás megállapításával összefüggő tényfeltáró és értékelő tevékenysége, továbbá az, hogy az érdemi döntésben kifejeződő jogi álláspontját – a bűnösséggel, a minősítéssel, a büntetéssel kapcsolatban – mire alapozta.” „Az eljáró bíróságok maradéktalanul és *követhetően, azaz*

⁸ A 2017. június 13-án az Országgyűlés által elfogadott új büntetőeljárás törvény abban tér el a jelenlegi szabályozástól, hogy kimondja: az indokolásnak tartalmaznia kell „azoknak a bizonyítékoknak a megjelölését, amelyekre a bíróság a döntését alapozta, valamint annak rövid indokolását, hogy a bíróság a tényállás megállapításánál milyen bizonyítékokat és miért vagy miért nem fogadott el.” Lásd a 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, 561. § (3) bekezdés *d*) pont.

Az elvárt gyakorlat eddig is ez volt, de – amint arra később kitérünk – a vallomások szó szerint idéző, viszont az érdemi bizonyítékértékelést nélkülöző indokolási mód terjedése miatt tarthatta fontosnak a jogalkotó mindezt rögzíteni is. Más pontokon is cizelláltabb lett az indokolás szabályozása, azonban ezek nem érintik témánkat.

A másik lényeges különbség, hogy nem lesz abszolút hatályon kívül helyezési ok az indokolási kötelezettség felülbírálatlansághoz vezető megsértése [2017. évi XC. törvény 608. § (1) bekezdés *f*) pont]. Ez a változás várhatóan dogmatikailag tisztább helyzetet teremt a hatályon kívül helyezések gyakorlatában, mivel eddig a megalapozatlanság és az indokolási hiányosság miatti hatályon kívül helyezési okok közti viszony – amint később látni fogjuk – nem volt egyértelmű.

⁹ A továbbiakban idézett bírósági döntésekben szereplő dőlt betűs kiemelések a jelen tanulmány szerzőitől származnak.

számonkérhetően teljesítették a bizonyítékok értékelésével kapcsolatban a Be. 258. § (3) bekezdés d) pontjában meghatározott kötelezettségüket.” (EH 2014. 09. B13, hasonlóan még: EH 2014.09.B13)

„A bíróságnak be kell számolnia arról, hogy egyes bizonyítékok közül melyeket fogadott el, és milyen okból, másokat miért vetett el, az egyes bizonyítékoknak milyen bizonyító erőt tulajdonított, majd a bizonyítékokat egymással is össze kell vetnie, számot adva, hogy a tényállást milyen bizonyítékokra alapította.” (BH 2015.1.3)

Hasonlóan szólnak a gyakorlatot tükröző polgári peres bírósági döntések is:

„Ha az ítélet rendelkező része és indokolása nem áll összhangban és az ítélet nem felel meg a Pp. 206. § (1) bekezdésében, 221. § (1) bekezdésében foglaltaknak, akkor *felülbírálatra nem alkalmas*” (BH 2010.5.132, hasonlóan: BH+ 2000.1.84, BH+ 2006.9.403. és ÍH 2010. 161.).

„A Törvényszék a felperes érveit nem mérlegelte, *nem adott számot* ítéletében arról, hogy miért hagyta figyelmen kívül indokait, illetve miért fogadta el lényegében kritika nélkül az alperes álláspontját.”[...] „Ezért megalapozott volt a felperes felülvizsgálati kérelme abban a tekintetben, hogy a Törvényszék ítélete a Pp. 221. §-ába ütközően törvénysértő és *megalapozatlan* volt, mert az ítélet indokolásában nem tisztázta ezeket a kérdéseket.” (KGD 2015.17.)

Azt a következtetést, hogy az uralkodó felfogás szerint az indokolás valójában a fellebbviteli bíróságnak szól, azaz ezt a fórumot kell az ítélet helyességéről meggyőzni, tovább erősíti azon polgári peres esetek érvrendszerének vizsgálata, amelyekben arról kell döntenie, hogy fűzőn-e a fellebbviteli bíróság eljárásjogi következményt az indokolási kötelezettség megsértéséhez, azaz lényegesnek minősült-e az indokolási kötelezettség megsértésében megnyilvánuló eljárási szabályszegés:

„Kétségtelen, hogy az elsőfokú bíróság a felperes által becsatolt szakértői véleményt ítélete indokolásában nem értékelte, bizonyítékként való mellőzését *külön nem indokolta*. Ezzel a Pp. 221. § (1) bekezdésében foglaltakat részben megsértette. Ezen eljárási szabálysértése azonban nem minősült olyan súlyú lényeges szabálysértésnek, amely az *ügy elbírálására kihatott volna*, illetve, a per kimenetelét befolyásolhatta volna.” (EH 2006. 1550., hasonlóan: BH 1994.8.405.)

„Ha a fél bizonyítási indítványa a per érdemi eldöntése szempontjából *nem volt releváns*, annak mellőzése indokolásának elmulasztása nem olyan eljárási szabálysértés, amely az elsőfokú határozat hatályon kívül helyezését szükségessé tenné.” (ÍH 2016.38.).

„A bíróságnak *nincs olyan kötelezettsége, hogy minden, a peres felek által fontosnak tartott tényállási elemet is rögzítsen az ítéletében*, az indokolásban röviden kell előadni a bíróság által megállapított tényállást.” (BH+ 2014. 2. 78., hasonlóan: BH+ 2011.8.352.)

Amint a példákból látható, a bíróságok arra hajlanak, hogy az eljárási szabálysértés akkor lényeges, ha az a bíróság felülbírálati tevékenységét nehezíti meg. Nincsenek például arra figyelemmel, hogy egy hiányos indokolás a fél számára is megnehezítheti érveinek világos kifejtését.

A szigorúan az eljárásjogi törvények által előírt kritériumokra koncentráló érvelés mellett néhány esetben (mindkét ügytípusban) megjelennek a jogszabályban nem említett *belső mércék*re történő hivatkozások (pl. „meggyőző erő”, „okszerűség”, „szükséges mérték”, „kellő részletezettség”). Ezek azonban önmagukban nem adnak választ arra, hogy ezeket a kategóriákat kinek a szempontjaira figyelemmel kell értelmezni:

„A[z elsőfokú bíróság a] bizonyítékok értékelése során logikai hibát nem vétett, mérlegelési tevékenysége a tényállás megállapítására vonatkozó részében *meggyőző* volt.” (Fővárosi Törvényszék, Bf. 6036/2015/15. „Az ítélet megfelelő indokolása nem pusztán formális kötelezettség, hanem ezen múlik az ítélet meggyőző ereje.” (BH 2013.10.287)

„[A bíróság] indokolási kötelezettségét a *szükséges mértékben* teljesítve számot adott arról, hogy a tényállást mely bizonyítékokra alapította. A törvényszék a tényállást a bizonyítékok okszerű mérlegelésének eredményeként állapította meg.” (BH 2016. 4. 75)

„Az elsőfokú bíróság a Pp. 221. §-ának (1) bekezdése szerint ítéletében nem iratellenes tényállást rögzített, *logikusan és okszerűen* értékelte a rendelkezésére álló bizonyítékokat, részletesen megindokolta a keresetet – bizonyítottság hiánya okán – elutasító döntését.” (AVI 2016.1.2)

Több esetben azonban konkrétabb elvárásokat is megfogalmaznak a felsőbbbíróságok:

„Az ítéletben pontos tényállást kell megállapítani, az egyes bizonyítékokat részletesen meg kell jelölni és meg kell indokolni részletesen a döntést, annak elutasítását is indokolni kell, a semmis [sommás? sematikus?], *általában tett indokolás* ellenőrizhető döntés alapja nem lehet.” (BH+ 2015.4.160)

„Kétségtelen, hogy a bizonyítékok *nem részletező* értékelése, a ténybeli következtetések nem kellő megokolása – amire az indítványozó hivatkozott – az ítélet meggyőző erejét és emiatt annak szakmai színvonalát csökkenti.” (BH 2011. 9. 245.)

„Indokolási kötelezettség sérül, ha a tényállás és a tényálláson kívüli indokolás között, vagy a rendelkező rész (jogkövetkeztetés) és a tényálláson kívüli indokolás között van *ellentmondás, eltérés, kétértelműség*.” (BH 2014.4.103)

Néhány ítéletben pedig – bár általában a tisztességes eljáráshoz való jog konkrét felhívása nélkül – megjelenik az a megközelítés, mely az alsóbb fokú bíróság indokolását e szempontra (is) tekintettel értékeli. Ezen döntések során azonban a hivatkozás inkább „didaktikai” jellegű, csupán egy ügyben vezetett (ténybeli megalapozatlansággal együtt) hatályon kívül helyezéshez:

„A vallomások tartalmának felhívott részletezése szükségtelen és *megnehezíti az ítélet áttekinthetőségét* és az egyébként helyes döntés ellenőrizhetőségét.” (Debreceni Ítéltábla, Bf. 42/2016/8.)

„Az elsőfokú bíróság által megszerkesztett ítélet ezen jogszabályba foglalt kritériumoknak ugyan alapvetően megfelel (Be. 258. § (3) bekezdés c) és d) pontja), azonban maga a tényállási rész leírása, a bírói mérlegelés, a jogi minősítés indokolása és a büntetés kiszabására vonatkozó rész széttöredezett, vázlatszerű, ez a szerkesztési mód az *ítélet megértését, értelmezését megnehezíti*.” (Fővárosi Ítéltábla Bf. 273/2011/17.)

„Az ítéletekkel szemben támasztott *világosság, közérthetőség és egyértelműség* követelménye e körben a következetes bírói gyakorlat szerint akkor érvényesül kellően...” (Debreceni Ítéltábla, Bf. 384/2009/5., hasonlóan: Debreceni Ítéltábla Bf. 292/2009/56.)

„Helyesen hivatkozott az ügyész, valamint a magánfél jogi képviselője a *valódi mérlegelés hiányára*, kifogásolva azt, hogy a határozat indokolása valójában a bizonyítékok tartalmának a *puszta ismertetésére* szorítkozik. Ezen túlmenően pedig teljes egészében elmaradt a *jogi érvek felsorakoztatása*, a szóba jöhető *jogi kategóriák* – ügyre vetített – *értelmezése*.” (Pécsi Ítéltábla Bf. 75/2015/17.)

„Önmagában nem számít ugyan eljárási szabálysértésnek, ha a bíróság az egyik fél tényelődadását, az általa szolgáltatott bizonyítékok alapján a tényállás megállapításánál – az ellenfél által felhozottakkal szemben – elfogadja, e fél jogi érveit magáévá teszi, a határozat indokolásának azonban tükröznie kell, hogy erre a felek által felhozott bizonyítékok értékelésének eredményeképpen megállapított tényállás alapján, *a felhozott jogi érvek és ellenérvek mérlegelésével*, az eljárási szabályok betartásával került sor. Az adós fizetéseképtelensége tárgyában meghozott érdemi döntés indokolása azonban az adott esetben *kételyt támaszthat az elsőfokú bíróság eljárásának pártatlanságát, döntési önállóságát, függetlenségét illetően*, ezért az indokolás az adott formában lényeges eljárási szabálysértésnek minősül.” (ÍH 2011.43)

Az ellentétes felfogás létezésére utal azonban az EH 2006.1429 szám alatt közzétett elvi bírósági határozat, mely – ugyan egy választottbírósági ítélet kontextusában – explicit módon kimondja:

„Olyan eljárási szabálysértések mint a szakvélemény ellentmondásainak tisztázatlansága, vagy az ítélet indokolásának hiányosságai nem alapozzák meg a pártatlan és *igazságos eljáráshoz* fűződő alkotmányos alapelv sérelmét.”

Végül megfigyelhető az a jelenség, amikor is – a ténybelileg helyes ítélet megszületése érdekében – a tényállás tisztázatlanságának orvoslására alkalmazza a bíróság az indokolási kötelezettség megsértésének jogkövetkezményeit:

„[A másodfokú bíróságnak] számot kell adni arról, hogy a bíróság a fellebbezés indokait mennyiben és milyen okból találja megalapozatlannak, vagy egyébként miért hagyja azokat figyelmen kívül. Eszerint hiányzott az elsőfokú ítélet lényeges részének érdemi felülbírálata, amely az ügy érdemében a felülvizsgálati határozat meghozatalának is akadályát képezte.

A Legfelsőbb Bíróság ezért a jogerős ítéletet a felperesnek és házasársának a perbeli ingatlan tulajdonjogára vonatkozó igényeivel kapcsolatban *tett nyilatkozatainak* a Csjt. 27. §-ának rendelkezéseivel összhangban történő értelmezése érdekében a Pp. 275. § (4) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte.” (BH+ 2011.4.163).

„[A] másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletének a tényállás I/A., I/B., I/C., I/D., I/E, III., IV/A., IV/B., IV/C. és IV/D. pontjaiban írt részeit a Be.375.§ (1) bekezdése értelmében – az indokolási kötelezettség megsértésének a Be.373.§ (1) bekezdésének III/a. pontjában írt mértéket el nem érő, a másodfokú eljárásban nem orvosolható,

lényeges hatással járó eljárási szabálysértés – , illetve a Be.376.§ (1) bekezdése alapján, ki nem küszöbölhető megalapozatlanság okából hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot e körben új eljárásra utasította.” (Pécsi Ítéletábra Bf. 75/2015/17.)

Ebbe a körbe sorolható még a BH 2010. 4. szám alatt közzétett eseti döntés. Az alsóbb fokon eljáró bíróságok a szakértői véleményekben lévő ellentmondást nem tisztázták, ezért nem lehetett tudni, hogy a vádlottól lefoglalt „lövés leadására alkalmatlan állapotban lévő lőfegyver” büntetőjogi értelemben lőfegyvernek minősül-e. A Legfelsőbb Bíróság az indokolási kötelezettség megsértése miatt helyezte hatályon kívül az ítéleteket.

3. Szakirodalmi álláspontok és kritikák

A kritikák egy része a bírói érvelés formalizmusa, illetve minimalizmusa ellen irányul. Az időnként megjelenő, túl általános, sematikus vagy nem átlátható indokolások egyaránt veszélyeztetik mindhárom alkotmányos követelmény megvalósulását. Az indokolásokból nem derül ki, hogy mi is az az elvi alap, amely a következetes joggyakorlat biztosítója lehet (jogállamiság), nem tud belőle az ügyfél tájékozódni az őt illető jogokról (emberi méltóság), és megnehezül számára a jogorvoslati jog gyakorlása (tisztes eljárás).

A Pp.-nek a Wolters Kluwer által kiadott internetes „nagykommentárja” (szerk.: Kiss Daisy és Németh János) kiemeli, hogy: „rendkívül fontos az indokolás, mert ezen múlik az ítélet meggyőző ereje”, és bírálja azt a megoldást, amikor a bíróság a jogi indokolásban, konkrét döntések felhívása nélkül csupán általában utal a bírói gyakorlatra.

A büntetőeljárásról HÁGER Tamás szerint „kétségtelen, hogy az ítéletek indokolása sokszor nem tükrözi megfelelően az egyébként helyes bírói döntés valós tartalmának objektív okait.”¹⁰ Egy hasonló tárgyú vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy több esetben a „szükséges érvek számbavétele teljesen hiányzott, a lényegi jogi okfejtés egy-két mondatban volt összefoglalva, és azt úgy tüntette fel a bíróság, mint az egyetlen helyes megoldást.”¹¹

FÁZSI László és STÁL József az „ítéletszerkesztési kultúra” problémáiról ír, de nem csupán technikai és stiláris jellegű, hanem érdemi hibákat is felsorolnak.¹² Amíg az indokolási stílus tudálékossága¹³ vagy a „bizonyítékok zárt láncolatára” történő üres hivatkozások¹⁴ inkább az előző kategóriába tartoznak, addig az olyan kijelentések, mely szerint a „vallomás tartalmának értékelését annak ismertetése nem pótolhatja”,¹⁵ a „bizonytalan alapokon nyugvó következtetés nélkülözi a meggyőző erőt”,¹⁶ vagy az „életszerűsége” való hivatkozás¹⁷ nem szolgálhat a bizonyosság pótlására, már érdemi kritikát jelent. Sőt, az is jól kitűnik, hogy az érvelést érő kritika inkább a tényállás-megállapítási folyamat kritikája: azaz az érvelési hiányosságok a tényállás megalapozottságát teszik kétségessé.¹⁸ FICSÓR Gabriella is úgy látja, hogy a tényállás indokolásának problémái többnyire a megalapozatlanság körébe tartoznak.¹⁹

¹⁰ Lásd HÁGER Tamás: „A tényállás megalapozottsága a büntetőperben” Doktori értekezés (kézirat), 131. jog.unideb.hu/documents/doktori_cselekmények/hager_tamas-a_tenyallas_megalapozottsaga_a_buntetoperben.-phd_ertekezés.pdf

¹¹ BENCZE Máttyás: *Elvek és gyakorlatok* (Budapest: Gondolat Kiadó 2011) 170.

¹² FÁZSI László – STÁL József: „Észrevételek a büntető ítéletek szerkesztésének kultúrája körében” *Büntetőjogi Szemle* 2012/2. 3-14.

¹³ (12. l.) 6.

¹⁴ (12. l.) 7.

¹⁵ (12. l.) 11.

¹⁶ (12. l.) 11.

¹⁷ (12. l.) 11-12.

¹⁸ (12. l.) 12-13.

¹⁹ Lásd FICSÓR Gabriella: „A készülő új büntetőeljárás kódex margójára” *Büntetőjogi Szemle* 2015/1-2. 31.

Hasonló az irányultsága Elek Balázs írásának is, amely az előzetes letartóztatások indokolásának gyakorlatát veszi górcső alá az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban EJEB) döntéseinek fényében. Következtetése, hogy az EJEB gyakorlatát komolyan véve nem lehet általánosságban, sematikusan indokolni az ilyen döntéseket.²⁰ A gondolatmenetéből ugyanakkor az is kitűnik, hogy a legtöbb esetben az érvelési hiányosságok abból fakadnak, hogy a bíróságok nem fordítanak kellő energiát a letartóztatás elrendelését vagy a szabadlábra helyezést támogató érvek feltárására és egymással való összevetésére.²¹ Így kérdéses, hogy az indokolások színvonalának emelése elegendő-e a problémák orvosolására.²²

Nyilvánvaló az összefüggése a tisztességes eljárás kérdéskörével Novák István észrevételeinek, aki a törvényi szabályozás „szikár egyszerűségét” is megemlíti,²³ felhívja a figyelmet: bár az indokolást a „szakma” készíti, az nem a „szakma” számára készül, az ítélet pedig „nem szakdolgozat, még kevésbé doktori értekezés”,²⁴ és kifejezetten megemlíti az érthetőség követelményét az indokolással kapcsolatosan.²⁵ A szükséges szakmai szempontok ismertetésén túl ugyanezt az elvárást fogalmazza meg a HVG-ORAC interneten elérhető büntetőeljárás kommentárja (szerk.: Belegi József, az idézet szerzője: Mészár Róza): „Az egész indokolás, de különösen a jogi indokolás megszövegezésére érvényes követelmény, hogy legyen jogilag szakszerű, de mégis közérthető és magyaros.” Tanulságos, hogy ezt a tételt megerősítő bírósági döntést ugyanakkor nem idéz.

Az indokolásokkal kapcsolatban létezik olyan anomália, amely kimondottan a büntetőeljárást jellemzi. Háger Tamás, Elek Balázs és Bencze Máttyás egyaránt arról írnak, hogy a felmentő ítéletek indokolását jóval szigorúbban ellenőrzik a fellebbviteli bíróságok, mint a bűnösséget megállapító ítéletekét.²⁶ Ez a gyakorlat természetesen kihat a tisztességes eljárás jogának érvényesülésére.²⁷

4. A bírói indokolások viszonya az alkotmányosság követelményeihez

A bírói gyakorlat és a szakirodalom ismertetéséből olyan kép rajzolódik ki, hogy az indokolási kötelezettség három alkotmányjogi aspektusából (jogállamiság, tisztességes eljárás, emberi méltóság) a bíróságok – a konkrét eljárási szabályok érvényesítését szem előtt tartva – a *jogállamiság követelményére* helyezik a hangsúlyt. A felsőbíróságok ügyelnek arra, hogy az alsóbb szintű fórumok az indokolásaikat a bevett szakmai standardok alapján készítsék el. Ez a törekvés „természetes kötelezettsége” is a bíróságoknak, és a kérdéskörhöz kapcsolódó számos

²⁰ Lásd ELEK Balázs: „Az előzetes letartóztatás indokolása az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében” *Büntetőjogi Szemle* 2015/3. 35-37.

²¹ (20. lj.) 40-49.

²² (20. lj.) 51.

²³ (3. lj.) 465.

²⁴ (3. lj.) 467.

²⁵ (3. lj.) 467-468.

²⁶ (10. lj.) 129. ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban* (Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. 2008) 20-22. BENCZE Máttyás: *Nincs füst, ahol nincsen tűz* (Budapest: Gondolat Kiadó 2016) 77-134.

²⁷ Egyértelműen erre utal Bánáti János kijelentése a „Vörösiszap-ügy” másodfokú, az első fokon hozott felmentő ítéletet hatályon kívül helyező határozatával összefüggésben (mely ügyben védői szerepet töltött be): „A Győri Ítéltábla nagyon magasra tette a léceket az ítélet indokolásával kapcsolatban. A mostaninál sokkal részletesebb indoklást vár. Gyakorló ügyvédként megjegyzem, hogy első fokon a váderedményesség több mint 90 százalék, tehát sokkal gyakrabban fordul elő, hogy a védő fellebbez és kéri számon az ítélet indoklását. Ilyenkor másodfokon mindig az a válasz, hogy rövid ugyan az indoklás, kissé hiányos is, de a lényeg kiderül belőle. Csak remélni tudom, hogy a mostani határozat lesz irányadó gyakorlat azokban az ügyekben is, amikor első fokon bűnösséget állapít meg a bíróság.” 168ora.hu/elkaszaltak-dicsososeges-iteletet-ujrakezdodik-vorosiszapper/

iránymutató döntés azt tükrözi, hogy ezt komolyan is veszik. A „bevett szakmai standardokat” azonban éri kritika a megjelenő formalista és minimalista tendenciák miatt.

A szakmai szempontok döntő hatásának és a rögzült bírói szerepfelfogásnak tudható be az indokolási kötelezettség megsértésének mint hatályon kívül helyezési oknak a „szubszidiárius jelleggel” történő alkalmazása. Előfordul, hogy ha a felülmérlegelési tilalom vagy más eljárásjogi ok miatt nem lehet az alsóbb fokú ítéletet annak ténybeli hiányosságai miatt hatályon kívül helyezni, akkor a tényállásra vonatkozó indokolási kötelezettség megszegésére hivatkozva teszi ezt meg a jogorvoslati fórumként eljáró bíróság. A szakirodalomban is tükröződik a meglátás, hogy a ténybeli indokolás hibája sok esetben valójában a *tényfeltárás hibáját* jelzi, és nem *sui generis* probléma.

Észrevehető az is, hogy az ügyfeleknek az indokolással kapcsolatos szempontjai jóval kevésbé jelennek meg a gyakorlatban. Ez magában hordozza annak veszélyét, hogy az indokolások színvonalának kérdése „szakmai belüggé” válik, a legitim külső igények – az ítéletek *érthetősége* és az *ügyfelekre vonatkoztatott meggyőző erő* – azonban nem csatornázódnak be a gyakorlat alakításába. Ezt a kritikát, mely szorosan összefügg a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésével (*informational justice*), a szakirodalom szerzői is megfogalmazzák.

A fő kérdés, melyre a következőkben keressük a választ, hogy a meggyőző erő és az érthetőség követelményének megsértése mikor éri el azt a szintet, amely már alkotmányossági aggályokat is felvet. Az alapjogi bíróságok gyakorlatát érintő vizsgálódásoknak az ad külön nyomatékot, hogy a helyes bírói indokolás kritériumait rendkívül tömören rögzítő törvényhelyek jelentős mozgásteret biztosítanak az ilyen fórumoknak a gyakorlat alapjogi kompatibilitásának számonkérésére.²⁸

A valódi alkotmányjogi panasz intézményesítése nyomán kibontakozó hazai gyakorlat szerint az indokolási kötelezettséggel kapcsolatos kifogásokat a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmére hivatkozással lehet érvényesíteni az Alkotmánybíróság előtt. A jelenlegi gyakorlat – kevés kivételtől eltekintve – nem teszi lehetővé, hogy a bírói ítélet ellen benyújtott alkotmányjogi panaszban a jogállamiság megsértésére lehessen hivatkozni,²⁹ az emberi

²⁸ A már említett Csehországban – többek közt – az alkotmánybíróság által kimunkált szempontok kerültek később kodifikálásra a polgári eljárásjogban, így az indokolásra vonatkozó követelmények sokkal részletesebben alakulnak: „...a bíróságnak az indokolásban elő kell adnia a kereseti kérelmet és az alperes védekezését. Tömören és világosan ismertetnie kell, hogy mely tényeket fogadott el és melyeket nem a tényállás megállapításához, valamint az ennek alapjául szolgáló bizonyítékokat és az értékelésük szempontjait; azt is indokolni kell, hogy ha valamilyen bizonyítékot nem vett figyelembe. A tényállás megállapításának és a jogi indokolásnak egyaránt a bíróság saját álláspontján kell alapulnia, nem lehet az indokolásba szó szerint átemelni valamelyik fél előadását vagy valamely bizonyítási eszköz által tartalmazott megállapítást. A bíróság elkötelezett aziránt, hogy az ítéletének indokolása meggyőző legyen. Az írásba foglalt indokolásnak összhangban kell állnia a kihirdetéskor szóban elhangzott indokolással.” [99/1963. törvény (Cseh „Pp.”) 157. § (2)]

²⁹ Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésére, azaz a jogállamiság elvére alapított panaszok közül csak azokat fogadja be, amelyek a visszaható hatályú jogalkotás vagy a felkészülési idő követelményének megsértésére hivatkoznak. Egyebekben a jogállamiság olyan elveket foglal magában, amelyek nem keletkeztenek alapjogi igényeket, ezért az alkotmányjogi panasz funkciójával ellentétes lenne, ha a testület ez utóbbi rendelkezésekre alapozott indítványokat is tárgyalná. [Lásd: 3033/2013. (II. 12.) AB végzés, ABH 2013, 1285.] Komolyan vitatható azonban, hogy az Alkotmánybíróság még abban az esetben sem vizsgálta a jogbiztonság sérelmét, amikor az indítványozó a jogalkalmazási gyakorlat súlyos ellentmondásait kifogásolta a Kúria jogértelmezésével összefüggésben. [3195/2016. (X. 11.) AB határozat, ABH 2016, 2249.] Pedig az EJEB álláspontja szerint is sérül a tisztességes eljáráshoz való jog (és ezen keresztül a jogbiztonság) a bírói gyakorlat kirívó ellentmondásai („*flagrant inconsistency*”) következtében, amennyiben ugyanaz a bírói fórum hasonló ügyekben teljesen eltérő jogértelmezésre támaszkodik, és az ellentétes döntéseket hozó bíróság az adott ügyben

méltósághoz való jog pedig azért nem képezi ilyen tárgyú panaszok alapját, mert az említett alapjog és az indokolások közötti, kétségtelenül létező összefüggés igencsak távoli.

5. Az indokolási kötelezettség alkotmányos tartalma az Alkotmánybíróság gyakorlatában

Az Alkotmánybíróság gyakorlatára irányuló vizsgálódás kereteit, lehetséges ambícióit és korlátait egy általános megállapítás segít kijelölni. Az indokolási kötelezettség megsértésére alapozott indítványokat az Alkotmánybíróság legtöbbször érdemi vizsgálat nélkül visszautasítja. A visszautasítás alapja, hogy a kérelmek nem alkotmányossági problémára utalnak, hanem a támadott rendes bírósági döntések helyességét vitatják, és azok tartalmi szempontú felülvizsgálatát célozzák.³⁰ Emiatt pedig nem teljesül a befogadás egyik feltétele: az ügyben nem merül fel „a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés”.³¹ Az indokolási kötelezettség alkotmányjogi tartalmának feltérképezése során ezért gyakran végzésekre támaszkodunk. A végzések jellemzője, hogy általában csak egy szerény előzetes vizsgálatot tartalmaznak, amely annak megállapítására irányul, hogy felmerül-e komolyabb probléma a támadott döntés indokolásával kapcsolatban. Ebből következően a végzések kevés támpontot szolgáltatnak az indokolási kötelezettséggel összefüggő elvárásokat illetően. Igen alacsony továbbá azoknak az érdemi vizsgálatot felvonultató határozatoknak a száma, amelyek érintették az indokolási kötelezettség kérdését. Ezek a határozatok rendszerint szintén visszafogott következtetéseket rögzítettek, és tipikusan nem vezettek a rendes bíróság döntésének megsemmisítéséhez.

Elemzésünk horizontját azonban nem szűkítjük le az alkotmánybírósági gyakorlatra. Bizonyos pontokon, a lentebb ismertetett okokból, az EJEB gyakorlatára is utalunk majd.

5.1. Az alkotmánybírósági felülvizsgálat alapja és terjedelme

Az Alkotmánybíróság a 7/2013. (III. 1.) AB határozatban (ABH 2013, 293) – amely egyfajta „alaphatározatnak” is tekinthető – teremtette meg a lehetőséget arra, hogy felülvizsgálja a rendes bírósági döntések indokolását, és ekképpen ellenőrizze a bírói érvelés minőségét. Ennek a hatáskörnek az elismeréséhez a felülvizsgálat alkotmányos alapját (alapjogi vonatkozását) kellett megtalálni. Ehhez a feladathoz a segítséget az EJEB gyakorlata biztosította, mivel a strasbourgi fórum már hosszú idő óta gyakorol felügyeletet a nemzeti bíróságok indokolása felett. Ahogy az EJEB számára, úgy az Alkotmánybíróság számára is a tisztességes eljáráshoz való jog (*fair trial*) jelentette a konkrét alapjogi – emberi jogi – támpontot. A tisztességes eljáráshoz való jog, amelyet az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése rögzít³², megköveteli,

végző fórumként jár el, ezért az inkonzisztencia kiküszöbölésére a vizsgált esetben nincs is lehetőség. Lásd *Stoilkovska v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, Judgment of 18 July 2013, no. 29784/07)

³⁰ Lásd például: 3190/2013. (X. 22.) AB végzés, ABH 2013, 2301.; 3236/2013. (XII. 21.) AB végzés, ABH 2013, 2641.; 3199/2014. (VII. 15.) AB végzés, ABH 2014, 2304.; 3321/2014. (XII. 10.) AB végzés, ABH 2014, 3094.; 3012/2016. (I. 25.) AB végzés, ABH 2016, 725.; 3107/2016. (V. 24.) AB végzés, ABH 2016, 1568.; 3123/2016. (VI. 21.) AB végzés, ABH 2016, 1723.; 3179/2016. (IX. 26.) AB végzés, ABH 2016, 2126.

³¹ 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról, 29. §

³² Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikk (1) bekezdése rögzíti, hogy „[M]indenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el”. Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése hasonló rendelkezéseket tartalmaz a hatósági eljárások tisztességes lefolytatását érintően, ezért az indokolást kifogásoló indítványozók egy része ez utóbbi cikk sérelmére támaszkodik az alkotmányjogi panasz benyújtásakor. Ilyen esetekben az Alkotmánybíróság az indítványokban felhívott rendelkezéstől eltérően a XXVIII. cikk (1) bekezdése alapján folytatja le a vizsgálatot, tekintettel arra, hogy a panasz a bírói döntés ellen irányul. Lásd 7/2013. (III. 1.) AB határozat, ABH 2013, 293, 299.

hogy az eljáró fórumok adjanak számot azokról az indokokról, amelyekre döntésüket alapozták. Ez a kötelezettség, amely valamennyi autoritással rendelkező politikai intézményt terhel, az indokolt bírói döntéshez való jog formájában keletkezett igényt a peres felek számára. Az indokolt bírói döntéshez való jog szövetségserűen nem szerepel az Alaptörvényben, ugyanakkor az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a tisztességes eljárás követelményének vannak olyan elemei, amelyek anélkül minősülnek alkotmányi rangú eljárási garanciáknak, hogy azokat az Alaptörvény nevesítene.³³ Ezt az értelmezést követi az EJEB is, amely kifejezetten nem említett részjogosítványok széles körét – közöttük az indokolt bírói döntéshez való jogot (*right to a reasoned judgment*) – vezette le az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban EJE) 6. cikkéből.³⁴

A továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, hogy mi ennek a jognak a tartalma, mennyire szigorú mércét jelent a bíróságok vonatkozásában, így milyen széles felülvizsgálati lehetőséget teremt az Alkotmánybíróság számára.

Az Alkotmánybíróság alaphatározatából következően az indokolt bírói döntéshez való jog egy minimális követelményt támaszt a bíróságokkal szemben, amely követelmény – szerény ambíciói ellenére – mégsem jelent egységes mércét: a mérce tartalmát és terjedelmét ugyanis a jogvita jellege, a vonatkozó eljárásjogi szabályok és az ügy egyedi körülményei, például az ügyben előadott kérelmek, észrevételek és a választ igénylő kérdések határozzák meg és formálják. Ebből is következik, hogy ezt az alkotmányos követelményt csak az eljárási törvényekbe foglaltakra tekintettel lehet érvényesíteni. Az alkotmánybírósági gyakorlat alapján az indokolt bírói döntéshez való jog azt az általános elvárást fogalmazza meg, hogy „a bíróság az eljárásban szereplő feleknek az ügy lényegi részeire vonatkozó észrevételeit kellő alaposággal megvizsgálja, és ennek értékeléséről határozatában számot adjon.”³⁵ Ez az „alkotmányos minimum” egyben azt is jelenti, hogy az indokolt bírói döntéshez való jogból „nem következik a felek által felhozott minden észrevétel egyenként való megcáfolási kötelezettsége, különösen nem az indítványozó szubjektív elvárásait kielégítő mélységű érvrendszer bemutatása.”³⁶

A testület már a 7/2013-as alaphatározatában kijelölte az indokolásokat érintő alkotmányossági felülvizsgálat határait a „negyedfokú bíróság doktrínájára” hivatkozással.³⁷ A strasbourgi gyakorlatban is alkalmazott „*fourth instance doctrine*” szerint az emberi jogokra alapozott bírói felülvizsgálat nem jelentheti a rendes jogorvoslati rendszer egy újabb szintjét, ahol az emberi jogi fórum az érintett bírósági döntés megalapozottságát és helyességét vizsgálja.³⁸ Az emberi jogi vagy alkotmányossági szempontú értékelés ugyanis természeténél fogva eltér a hagyományos jogorvoslat keretében végrehajtott felülvizsgálattól, hiszen az előbbi korlátozott, csupán az emberi jogi szempontok érvényesítésére – a magyar kontextusban tehát az Alaptörvény védelmére – irányul, így szűkebb ellenőrzési lehetőséget rejt magában, mint a

³³ Idézi: 7/2013. (III. 1.) AB határozat, ABH 2013, 293, 301.

³⁴ David HARRIS et al.: *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*, Third edition (Oxford: Oxford University Press 2014) 430-431.

³⁵ 7/2013. (III. 1.) AB határozat, ABH 2013, 293, 307.

³⁶ 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, ABH 2014, 863, 892; 3107/2016. (V. 24.) AB végzés, ABH 2016, 1568, 1574.

³⁷ A doktrínára lásd például a 3268/2012. (X. 4.) AB végzést

³⁸ Bernadette RAINEY – Elizabeth WICKS – Clare OVEY: *Jacobs, White & Ovey: The European Convention on Human Rights*, Sixth edition (Oxford; New York: Oxford University Press 2014) 248, 278. A „fourth instance” doktrína alkalmazási köre, így az EJEB által végzett felülvizsgálat intenzitása igencsak bizonytalan a tisztességes eljárás sérelmére alapozott panaszok esetében. A doktrína elviekben egy korlátozott felülvizsgálatot követel, amely a gyakorlatban akár egy szigorú bírósági kontrollt is eredményezhet. A doktrínához kapcsolódó inkohérens gyakorlat kritikáját lásd: Ryan GOSS: *Criminal Fair Trial Rights: Article 6 of the European Convention on Human Rights*, (Oxford: Hart Publishing 2014) 42–58.

klasszikus bírósági jogorvoslatok. A „negyedfokú bíróság doktrínája” azt jelenti, hogy az Alkotmánybíróság nem a bírói indokolások *tartalmi helyességét* vizsgálja, azaz nem arra kérdez rá, hogy vajon megalapozott következtetésre jutott-e a rendes bíróság. Erre tekintettel az eljárás tisztességességének vizsgálata nem a törvényértelmezési kérdések és a jogdogmatikai viták eldöntésének terepe. A testület ehelyett az indokolási kötelezettség teljesítésének *formális* aspektusaira fókuszál.

A formális szempontok ebben a megközelítésben az *eljárás igazságosság* követelményéhez kapcsolódnak, és arra utalnak, hogy egy közhatalmi döntés – így egy bírói ítélet – legitimitását, elfogadásra méltóságát nem (csak) a döntés eredménye, azaz annak helyessége, hanem a döntéshez vezető eljárás méltányossága alapozza meg. Ebből következik, hogy vannak olyan, a döntés eredményével kapcsolatos szempontok, amelyeket az Alkotmánybíróság – mivel nem a döntéshez vezető eljárás tisztességességét érintik – nem vizsgál az indokolt bírói döntéshez való jog sérelmére alapozott panaszok esetében. Ide tartozik elsősorban a tényállás megalapozottsága, a bizonyítékok értékelésének és mérlegelésének eredménye, valamint a jogi érvelés megalapozottsága; ezek a kérdések ugyanis a klasszikus jogorvoslati eljárásokra tartoznak.

Az így felfogott tartalmi és formális szempontok elhatárolása azonban számos nehézséget eredményez a gyakorlatban. Ha az EJEB esetjogára pillantunk, láthatjuk, hogy ott sem következetes e fenti elválasztás alkalmazása. Az *Ajdaric v. Croatia* ügyben például az EJEB az „adekvát érvelés hiányát” (“*the decisions reached by the domestic courts were not adequately reasoned*”) valójában a kétséget kizáró bizonyítottság hiányában, így a tényállás megalapozatlanságában látta.³⁹ A három ember megölése miatt negyven év szabadságvesztésre ítélt *Ajdaric* ügyében ugyanis az eljáró bíróságok érdemben egyetlen tanú vallomására alapozták a döntésüket, és nem tulajdonítottak kellő súlyt a tanú vallomásaiban rejlő nyilvánvaló ellentmondásoknak, valamint a tanú mentális problémáinak, pedig azokra a panaszos kifejezetten felhívta a figyelmet. Az esettel kapcsolatban az EJEB korábbi elnöke is elismerte, hogy a strasbourgi fórum az igazolt hatáskörét túllépve, egyfajta fellebbviteli fórumként eljárva, a tényállásra tekintettel bírálta felül a döntést.⁴⁰ Ez a döntés két alapvető belátáshoz segít minket hozzá a strasbourgi bíróság felfogásával összefüggésben. Az első, hogy amíg a bíróság a felülvizsgálat alapját képező tisztességes eljáráshoz való jog formális karakterére helyezi a hangsúlyt, bizonyos esetekben mégis tartalmi értékelésbe, a döntés helyességének vizsgálatába bonyolódik. A második, ehhez szorosan kapcsolódó megállapítás, hogy a fair trial elv – a formális megközelítés ellenére – „elbírja” a *nyilvánvalóan megalapozatlan* vagy *nyilvánvalóan önkényes* döntések kiszűrését is. Vélhetően ebbe a kategóriába sorolható az előbbi horvát eset is. Mindezek a megállapítások a magyar rendes bíróságok gyakorlata szempontjából is iránymutatók lehetnek, amennyiben a magyar bíróságok döntését egyfelől az EJEB, másfelől a strasbourgi doktrínákra gyakran támaszkodó magyar alkotmánybíróság is felülvizsgálhatja.

Ennek az irányznak a lehetőségét hordozza magában a 3173/2015. (IX. 23.) AB határozat (ABH 2015, 2503), amely felvillantja azt a lehetőséget – ismételten a strasbourgi gyakorlatra hivatkozással –, hogy a kirívó jogértelmezési hibára, egyfajta *contra legem* értelmezésre alapozott bírósági ítéletek a tisztességes eljárás követelményének sérelmét eredményezhetik. Arra vonatkozóan azonban nem kapunk támpontot, hogy mi minősül ilyen kirívó hibának, a

³⁹ *Ajdaric v. Croatia*, Judgment of 13 December 2011, no. 20883/09, § 51.

⁴⁰ Lásd Dean SPIELMANN: *The European Court of Human Rights: Master of the Law but not of the Facts?* című előadását (British Institute of International and Comparative Law, 2014. november 6.) (elérhető: www.echr.coe.int/Documents/Speech_20141106_Spielmann_BIICL.pdf)

testület ugyanis a szóban forgó esetben nem ment bele az indítvány érdemi értékelésébe, csak egyszerűen deklarálta, hogy a kirívó jogértelmezési hiba vizsgálatának szükségessége nem merült fel.⁴¹

Az előbbi példák arra mutatnak rá, hogy a tisztességes eljárás elvére alapozott alkotmánybírói jogkör határai bizonytalanok: egy elviekben korlátozott, csak a formális szempontokra fókuszáló felülvizsgálat ugyanis a bírói döntések *tartalmi* felülbírálata felé mozdulhat el. Az alkotmánybírói kontroll terjedelme és intenzitása tehát esetről esetre változhat, *széles mérlegelési szabadságot* biztosítva a testületnek.

5.2. Az indokolt bírói döntéshez való jog tartalma

5.2.1. Az alaptörvény-ellenesnek nyilvánított bírói indokolások „tanulságai”

A 2012 óta eltelt időszakban csak két olyan határozatot találtunk, amelyben az Alkotmánybíróság kifejezetten az indokolási kötelezettség megsértésére hivatkozással semmisített meg bírói döntést. Sajnálatos módon azonban sem a 3007/2016. (I. 25.) AB határozatból (ABH 2016, 697.), sem pedig a 20/2017. (VII. 18.) AB határozatból (ABK 2017. július, 1121.) nem vonhatunk le érdemi, megalapozott következtetéseket arra vonatkozóan, hogy miként gondolkodik a testület az indokolási kötelezettség alkotmányos tartalmáról, az indokolás részletességének, mélységének minimális követelményeiről.

A parkolási díj és pótdíj megfizetésével kapcsolatos 3007/2016. (I. 25.) számú döntésben a megsemmisítés valódi indoka nehezen azonosítható. A testület érvelése szerint „az ítéletekben felhívott jogszabályokból – illetve ezáltal az ítéleti indokolásból – a jogértelmezés általános szabályainak megtartása mellett nem következnek az indítványozót marasztaló bírói döntések”. Ez az érvelés egyszerre sugallja az alapügyben eljáró bíróságok téves jogértelmezését és a döntések megalapozatlanságát, amely szempontokra azonban – az Alkotmánybíróság által kidolgozott doktrína szerint – nem alapozható alkotmányossági felülvizsgálat. Úgy tűnik, hogy a testület tartalmi szempontból kifogásolta az alsóbb szintű bíróságok döntését, és lényegében felülírta a rendes bíróság érvelését, átlépve a felülvizsgálat saját maga által kijelölt határait.

A vadászható állat és a gépjármű ütközése esetén felmerülő kártérítési igényvel összefüggő ügyben előterjesztett alkotmányjogi panasz eredményeként megszületett 20/2017. (VII. 18.) AB határozatban a *contra legem* jogalkalmazás és az indokolási kötelezettség megsértése együttesen eredményezte a tisztességes eljárás olyan szintű sérelmét, amely alaptörvény-ellenességhez vezetett. Azon túl, hogy első olvasásra nem egyértelmű, miként lehet *együttesen* alaptörvény-ellenes a *contra legem* jogértelmezés és az, hogy a jogszabály szövegétől való eltérés nincs megfelelően megindokolva, az Alkotmánybíróság nem fejtette ki kellő mélységben azt sem, hogy mi volt a probléma a rendes bíróság érvelésével – azaz a testület maga sem vette komolyan az indokolási kötelezettséget. Az Alkotmánybíróság szerint az eljáró törvényszék azért sértette meg a tisztességes eljárás elvét, mert az alkalmazandó jogszabály helyett az azzal ellentétes bírói gyakorlatra támaszkodott, és nem adott számot arról, hogy miért

⁴¹ Ebben a határozatban az alapügyben eljáró felügyeleti szerv, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) ellenőrzési hatásköre volt vitatott, mivel nem volt egyértelmű, hogy az eljárás megindításakor hatályos jogszabály milyen jellegű tevékenységek vonatkozásában tette lehetővé a felügyeleti jogkör gyakorlását a PSZÁF számára. A hatáskör helyes értelmezésére irányuló vita felvetette, de nem válaszolta meg azt a kérdést, hogy milyen fokú jogértelmezési szabadság illeti meg a hatóságokat, valamint a bíróságokat, ahogyan nyitva hagyta azt a kérdést is, hogy hol húzódik a határ az igazolható jogértelmezési szabadság és a *contra legem* jogalkalmazás között.

nem a hatályos jogszabály alapján döntötte el az ügyet. Mi magunk sem vitatjuk, hogy *contra legem* jogértelmezés esetén különösen komoly indokolási kötelezettség nehezedik a bíróságokra; ilyen helyzetekben az érvelés elmaradása nyilvánvalóan önkényes, de legalábbis annak látszó döntéshez vezethet. Ennek jelzése és nyomatékosítása az alkotmánybírói határozat fontos eredménye.

Ugyanakkor két alapvető probléma is alaposan aláássa a határozat alkotmányjogi jelentőségét. A megsemmisített ítélet nyilvánvaló hibája, azaz a téves, *contra legem* jogértelmezés ténye – amely egyébként megalapozhatja az eljárás tisztességtelenségét – egyfelől kétséges: az eset elbírálásakor irányadó jogszabályi környezet bizonytalan volt, amelyben lehetőség nyílt a törvényszék ítéletébe foglalt következtetéssel azonos, de azzal ellentétes jogértelmezésre is. Másfelől az Alkotmánybíróság nem indokolta meg, hogy a bírói gyakorlat felhívása miatt bizonyult elégtelennek az esetlegesen *contra legem* jogértelmezés alátámasztásához, tehát a jogszabályi rendelkezések figyelmen kívül hagyásához.

A bíróságok gyakran hivatkoznak a kialakult ítélkezési gyakorlatra, amely legitim jogi indoknak bizonyul, amennyiben a gyakorlat létezését az eljáró bíróság megfelelő módon, korábbi döntések segítségével bizonyítja. Az természetesen problematikus, ha a bíróság – érdemi jogi érvelés nélkül – csupán „odaveti”, hogy „az irányadó bírói gyakorlat szerint”. Az Alkotmánybíróság részéről így érdemi okfejtést igényelt volna, hogy miért nem találta kellően megalapozottnak a bírói gyakorlatra támaszkodó érvelést. A hiányzó alkotmánybírói indokolás azért is különösen fájó, mert a felülvizsgálatot a törvény a szóban forgó esetben kizárta, így a Kúriának nem volt lehetősége arra, hogy korigálja a törvényszéki érvelés lehetséges hibáját, és állást foglaljon abban a kérdésben, hogy milyen helyzetekben és milyen formában bizonyul megfelelőnek a korábbi ítélkezési gyakorlat bírói hivatkozása. Ezt a lehetőséget pedig, amely az alapjogvédelem szempontjából kulcsfontosságú pillanat volt, a Kúria helyébe lépő Alkotmánybíróság csak igen korlátozottan ragadta meg.

Mindkét eset azt a belátást támasztja alá, hogy az indokolási kötelezettség megsértése olyan argumentációs eszköz az Alkotmánybíróság gyakorlatában, mely azokban az esetekben szolgál a megsemmisítés alátámasztásaként, amikor a testület valamilyen okból problematikusnak találja a bírói ítéletet, de nem hivatkozhat nevesített alapjog megsértésére.

5.2.2. Az indokolási kötelezettséget érintő egyéb döntések

Az indokolási kötelezettség alkotmányos minimuma két alapvető követelményt támaszt a bíróságokkal szemben a felek által előterjesztett, az ügy lényeges kérdéseit érintő észrevételeket, bizonyítékokat érintően. A bíróságnak egyfelől figyelembe kell vennie, azaz mérlegelnie kell ezeket az észrevételeket. Másfelől, a mérlegelés eredményének indokairól számot kell adnia a döntésében. Az előbbi követelmények tényleges érvényesüléséről pedig csak akkor beszélhetünk, ha azok az írásba foglalt bírói indokolásból egyértelműen kitűnnek. (Az eljárás egyéb dokumentumai, például a tárgyalási jegyzőkönyv, nem helyettesíthetik az indokolásban történő világos hivatkozást.) Az alkotmányos elvárások rögzítésénél az Alkotmánybíróság visszatérően hangsúlyozza, hogy ez a kötelezettség a jogvita szempontjából lényeges, az ügy kimenetelét érdemben befolyásoló kérdésekre vonatkozik.⁴² Önmagában tehát az, ha valamely észrevétel vagy bizonyíték értékelésére vonatkozó bírói álláspont hiányzik az indokolásból, még nem eredményezi feltétlenül a tisztességes eljárásból való jog sérelmét.

⁴² 7/2013. (III. 1.) AB határozat, ABH 2013, 293, 307.

Az előbbiek alapján aligha igazolható, hogy a 3115/2016. (VI.21.) AB határozat (ABH 2016, 1650.) nem látta aggályosnak: az alapügyben eljáró bíróság egyáltalán nem indokolta meg a felperes részéről előterjesztett bizonyítási indítvány elutasítását, amely az erdőgazdálkodói nyilvántartásba foglaltak megdöntésére irányult. Az ügy eldöntése – az illetékmentesség törvényi feltételeinek teljesülése – szempontjából ugyanis az indítványnak döntő szerepe volt. Ezt a hiányosságot a tisztességes eljárás érvényesülésére nézve végzetesnek tekintette a határozathoz egyedülként különvéleményt csatoló Czine Ágnes.

Az ehhez hasonló alkotmánybíróági hozzáállás a testület által kidolgozott szempontok relativizálásához, végső soron pedig az indokolt bírói döntéshez való jog kiüresítéséhez vezethet. Azaz úgy tűnik, következetesen érvényesített minimumkövetelményekről aligha beszélhetünk.

A 3112/2017. (V. 8.) AB végzésből (ABK 2017. május, 658.) szintén az indokolások mélységére, részletességére vonatkozó alkotmányos mércére – esetleg annak hiányára – nézve vonhatunk le következtetéseket. Az indítványozó szerint ugyanis az alapügyben eljáró bíróságok, ezek közül is elsősorban a Kúria, a jogvita kimenetele szempontjából meghatározó és alapvető kérdésekre nem adott érdemi választ, és nem reagált a panaszos érveire. Ezzel az indokolási kötelezettség, az indítványozó álláspontja szerint, lényegében kiüresedett, és formális követelménnyé vált. Az kétségtelen, hogy a Pfv.III.21.396/2015/6. számú döntés indokolása feltűnően rövid. Az indokolt döntés alkotmányos minimumfeltételei között az indokolás hosszára vonatkozó általános előírások aligha kaphatnak helyet, az érvelések szükséges terjedelmét ugyanis az ügy jellege, a releváns eljárásjogi szabályok, valamint a megválaszolást igénylő kérdések és a felek észrevételei alapján lehet megállapítani.⁴³ Ettől függetlenül azonban az indokolások céljára, és az általuk szolgált további alapjogok hatékony érvényesülésére tekintettel érdemes lehet rögzíteni, hogy a bíróságoknak kerülniük kell a túl rövid, formális indokolásokat (ide nem sorolva azokat az eseteket, amelyekben maga a jogszabály ad lehetőséget ún. rövidített indokolásra). A szóban forgó esetben az Alkotmánybíróság nem látott okot az ítéleti indokolás érdemi vizsgálatára, ezért az indítvány tárgyalását visszautasította. A visszautasítás indokai közül kettőre érdemes röviden kitérnünk, ezek ugyanis megvilágítanak valamit abból, ahogyan az Alkotmánybíróság értelmezi az indokolt bírói döntéshez való jogot. A testület szerint a panaszos kifogása az érdemi érvelés elmaradását illetően egyrészt azért nem állt meg, mert az „indokolási kötelezettség nem értelmezhető akként, hogy az egyedi jogvitákban eljáró bíróságoknak általános jelleggel állást kelljen foglalniuk jogdogmatikai kérdésekről, e tekintetben a tételes jog értelmezésén túlmutató jogtudományi nézetkülönbségek ütköztetése meghaladná a bírói ítéletek kereteit”. (Indokolás [19]) Ez az álláspont azt az értelmezést erősíti, hogy a testület, amikor csak lehet, kerüli az indokolások tartalmi helyességének értékelését, és a tisztességes eljárás keretei között csak azt vizsgálja, hogy az alapügyben lényegesnek tekintett, a peres felek által is kifejezetten hivatkozott kérdésre reagált-e egyáltalán a rendes bíróság. A bíróság részéről adott válasz

⁴³ A strasbourgi gyakorlat szerint az indokolások rövidege – különösen fellebbviteli eljárásokban – még nem jelenti automatikusan a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét. Még a nyilvánvalóan rövid indokolások is elfogadhatók lehetnek, ha az eljárás egyéb körülményei az indokolás hiányosságait kompenzálják, és az eljárás összességében tisztességesnek tekinthető. A *Ruminski v. Sweden* ügyben például az EJEB elismerte, hogy a másodfokú bíróság érvelése kifejezetten rövid volt, ugyanakkor az eljárás további jellemzői miatt a panaszos tisztességes eljáráshoz való joga végeredményben nem sérült. Az eljárás során ugyanis a panaszosnak lehetősége nyílt észrevételei előadására, illetve az alsóbb fokú eljárásokban tárgyalást is tartottak. Továbbá az alsóbb szintű fórumok hosszú és részletes indokolást csatoltak a döntéseikhez, és a másodfokú fórum értékelte a panaszos által benyújtott új bizonyítékot, valamint a felek előadását. Lásd *Ruminski v. Sweden*, Judgment of 2 May 2017, no. 17906/15, § 30-35.

terjedelme, mélysége, az előadott érvek helytállósága kívül kerül az alkotmánybíróvási kontrollon.

A döntés másik, számunkra fontos állítása szerint pedig „[A]z Alkotmánybíróság az indítványozó azon álláspontját sem osztja, miszerint adott esetben a bíróságok indokolási kötelezettségét előíró Pp. 221. §-ának megsértése már önmagában alaptörvény-ellenességre vezetne, hiszen egy eljárási szabály formális megsértése nem eredményez szükségszerűen alapjogi sérelmet”. (Indokolás [20]) Ez a megállapítás is azt mutatja, hogy az indokolási kötelezettségre elsődlegesen fokozati kérdésként tekint az Alkotmánybíróság, így annak alkotmányos mércéje nem esik egybe a törvényi mércével, az indokolással kapcsolatban tehát csak a súlyos, *kirívó* jogszabálysértések vezetnek az eljárás tisztességtelenségéhez.

A 2/2017. (II. 10.) AB határozat (ABK 2017. február, 118.) érdekessége, hogy a többségi döntés az indokolás tartalmára nézve fogalmazott meg alkotmányos követelményt, kiegészítve a Be. releváns rendelkezését azokkal a szempontokkal, amelyekre a bíróságnak mindenképpen ki kell térnie, ha az eljárás elhúzódsát enyhítő körülményként veszi figyelembe a büntetés kiszabása során. Ezek a szempontok felölelik az elhúzódsnak mint enyhítő oknak, az alkalmazott kedvezménynek, valamint az enyhítés mértékének a világos megjelölését. A bíróságnak továbbá utalnia kell arra is, hogy az elhúzóds nem a terhelt magatartásának, hanem az eljáró bíróságok indokolatlan tétlenségének következménye. Ebben a tanulmányban nem térünk ki annak a – bírókat is súlyosan megosztó – kérdésnek a vizsgálatára, hogy a testület törvényes hatáskörén belül maradt-e az előbbi követelmények megfogalmazása során. Ezt a kérdést ugyanis részletesen tárgyalja Szívós Mária különvéleménye, amelyhez további négy bíró is csatlakozott.⁴⁴ Egyedül annak jelzésére szorítkozunk, hogy az indokolás szempontjainak specifikálását ebben az esetben aligha az a törekvés motiválta, hogy a peres felek érdekei minél hatékonyabban érvényesüljenek a bírói indokolásokkal összefüggésben. Az alapügyben született döntés érvelése ugyanis felsorakoztatta mindazokat a szempontokat, amelyeket az Alkotmánybíróság alkotmányos követelményként megfogalmazott; nem véletlen, hogy az alkotmánybíróvási eljárás indítványozója nem kifogásolta az alapügyben megszületett határozatok indokolását. A többségi döntést vélhetően az a cél vezette, hogy olyan irányba terelje a bíróságokat a perek elhúzódsából következő büntetésenyhítési gyakorlat megindokolásának során, amely elejét veheti az „észszerű idő” követelményének megsértésén alapuló strasbourgi eljárásoknak. Azt ugyanis a többségi döntés is megjegyezte, hogy az EJEB az eljárás elhúzódsával szembeni jogorvoslatnak tekinti a büntetés enyhítését, amennyiben arra a nemzeti bíróságok indokolása kifejezetten utal.⁴⁵ Ilyen esetekben pedig a strasbourgi fórum az egyezményértésre alapozott kérelmek befogadását visszautasítja. (Indokolás [78-80]) Ez a határozat tehát egyértelműen túllépett a konkrét alapjogsérelem orvoslásának igényén, és annak a közvetett vagy rejtett célnak a realizálására irányult, amely a magyar állammal szemben, a bírósági eljárások elhúzódsa miatt indított strasbourgi perek számának, és az ott megítélt kártérítés összegének csökkentésében áll.

Az EJEB gyakorlata alapján a fair trial elv fontos eleme, hogy a fellebbviteli fórumok érdemben vizsgálják az adott ügy eldöntése szempontjából lényeges kérdéseket, és a vizsgálat eredményéről számot adjanak a döntéseikben; azaz a felsőbbbíróságok érvelése nem merülhet ki

⁴⁴ 2/2017. (II. 10.) AB határozat (ABK 2017. február, 118, 135–138.)

⁴⁵ A strasbourgi jogvédelmi rendszer elvárásait a 2017. június 13-án elfogadott új büntetőeljárás törvény is tükrözi, amennyiben kifejezetten rendelkezik az indokolási kötelezettség teljesítéséről, ha a bíróság az eljárás elhúzódsára tekintettel enyhíti a kiszabott büntetést. Ez a kötelezettség pedig a rövidített indokolások esetében is terheli a bíróságot. Lásd a 2017. évi XC. törvény 562. § (1) és (4) bekezdését, valamint a 564. § (4) bekezdés *b*) pontját.

az alsóbb fórumok megállapításainak pusztá megismétlésében.⁴⁶ Ez a követelmény elviekben nem zárja ki, hogy a felsőbb szintű bíróságok az alsóbb fokú bíróságok érvelésére támaszkodjanak, amennyiben az alsóbb szintű fórumok a döntéshez részletes ténybeli és jogi indokolást kapcsolnak, és az eljáró bíróságok döntése a releváns kérdéseket érintette.⁴⁷ Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság a 7/2013-as alaphatározatában idézte az előbbi strasbourgi követelményt, megalapozottan következtethetünk arra, hogy ez az elem a magyar doktrínának is részét képezi. Az Alkotmánybíróság megszilárdult gyakorlata szerint a jogvédelem szintje egyébként sem lehet alacsonyabb, mint amelyet a strasbourgi rendszer biztosít, ha az érintett alapjog lényegét a magyar Alaptörvény és az EJEE ugyanúgy fogalmazza meg.⁴⁸ Hazánkban ugyanakkor a polgári perrendtartásról szóló, jelenleg hatályos törvény, valamint a 2018. január 1-jétől helyébe lépő eljárási törvény is megengedi a másodfokú bíróságoknak, hogy abban az esetben, ha az elsőfokú fórum érvelésével egyetértenek, akkor erre a körülményre anélkül utaljanak, hogy az elsőfokú döntést alátámasztó indokokat és az indokolás megalapozottságát érdemben tárgyalják.⁴⁹ Azaz a strasbourgi mérce és a hazai törvényi elvárások között nincsen tökéletes összhang. Ez a feszültség pedig akár az Alkotmánybíróság előtti eljárásokban is megjelenhet, amennyiben a strasbourgi értelmezés nem pusztán deklaráció marad, és ténylegesen teret nyer a magyar Alkotmánybíróság esetjogában.

A fellebbviteli fórumok indokolási kötelezettségéhez nagyon hasonló problémát érint a 3115/2016. (VI. 21.) AB határozat (ABH 2016, 1650.), amely arra mutat rá, hogy jelenleg aligha beszélhetünk a fenti strasbourgi standard hazai érvényesüléséről. Az Alkotmánybíróság ugyanis nem látott alkotmányossági problémát azzal a bírósági érveléssel kapcsolatban, amely az alsóbb fórumok (itt a közigazgatási hatóságok) indokolásának tényleges vizsgálata nélkül egyszerűen deklarálta a hatóság által megállapított tényállás és következtetés helyességét. Pedig a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata nem állhat pusztán a jogszerűség formális vizsgálatában, hiszen éppen az Alkotmánybíróság rögzítette, hogy „[A] közigazgatási perben a bíróság nincs a közigazgatási határozatban megállapított tényálláshoz kötve, és a jogszerűség szempontjából felülbíráhatja a közigazgatási szerv mérlegelését is.”⁵⁰ Továbbá azt is figyelembe kell vennünk, hogy az itt hivatkozott ügyben kétséges volt, hogy a hatósági indokolás érdemi volt-e. Így az EJEB gyakorlatának fényében, amely elviekben az Alkotmánybíróság számára is irányadó, mindenképpen elvárható a bíróságoktól (legyen szó egy másodfokú bírósági döntésről vagy egy közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatáról), hogy ténylegesen elemezzék az alsóbb szintű fórumok indokolását, különösen akkor, ha az utóbbi megfelelése – és így az indokolási kötelezettség teljesítése – komolyan kifogásolható.

A hatályos Be. szabályai lehetővé teszik, hogy a bíró rövidített indokolást csatoljon a döntéséhez, amennyiben a döntés ellen nem jelentettek be fellebbezést. A rövidített indokolás csak a tényállásra és az alkalmazott jogszabályok megjelölésére szorítkozik (felmentő ítélet esetén a tényállás is mellőzhető).⁵¹ A testület a 3169/2015. (VII. 24.) AB végzésben (ABH 2015, 2479) érintette a rövidített indokolás alkotmányjogi helyzetét és igazolhatóságát. A testület nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a rövidített indokolás alkotmányossági kérdéseket vet fel, de a szóban forgó ügyben ezt nem látta megalapozottnak. Az indítványozó,

⁴⁶ Lásd például *Vojtechová v. Slovakia*, Judgment of 25 September 2012, no. 59102/08, § 39

⁴⁷ Lásd *Ruminski v. Sweden*, Judgment of 2 May 2017, no. 17906/15, § 32

⁴⁸ 61/2011. (VII. 13.) AB határozat, ABH 2011, 290, 321.

⁴⁹ Lásd az 1952. évi III. törvény 254. § (3) bekezdésének, valamint a 2016. évi CXIII. törvény 386. § (4) bekezdésének második mondatát, amely szerint „[H]a a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet indokai alapján hagyja helyben, a másodfokú ítélet indokolásában csupán erre a körülményre kell utalnia”.

⁵⁰ 39/1997. (VII. 1.) ABH 1997, 263, 272.

⁵¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 259. § (1) bekezdés

aki a büntetőeljárásban a sértett hozzátartozójaként járt el, azt sérelmezte, hogy az alapügyben eljáró bíróság a döntéshez fűzött rövidített indokolásban az általa tett észrevételekre és bizonyítási indítványokra egyáltalán nem reagált, a döntés megtámadására azonban sértetti minőségéből kifolyólag nem volt lehetősége. Az Alkotmánybíróság szerint az indítványozó kifogása nem jelentett olyan problémát, amely a rövidített indokolás alkalmazásához kapcsolódott volna. Ebből következően a rövidített indokolást megengedő jogszabályi előírás, valamint az erre épülő gyakorlat jelenleg nem vet fel alkotmányossági aggályokat⁵², még ha a sértett szempontjából – akinek nincs fellebbezési joga – nem feltétlenül bizonyul igazságos megoldásnak. Bár az Alkotmánybíróságnak lett volna lehetősége foglalkozni ezzel a problémával, úgy tűnik, hogy a kérdés igazságos rendezése elsősorban a jogalkotóra vár.

5.3. További támpontok az alapjogi bírászkodás gyakorlatából

Az indokolási kötelezettséggel szemben támasztott alkotmányossági követelmények feltérképezése során érdemes kilépnünk a tisztességes eljáráshoz kapcsolódó jogosultságok köréből. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában ugyanis találunk példát arra is, amikor a testület valamely más, szubsztantív alapjog megsértése körében állapította meg a rendes bíróságokkal szemben elvárható indokolási kötelezettség minimumfeltételeinek megsértését. Erre példa a 3/2015. (II. 2.) AB határozat (ABH 2015, 83.), amelyben a testület azért semmisítette meg a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság ítéletét, mert a bíróság az ügygel összefüggésben felmerülő „alkotmányossági szempontokat egyáltalán nem mérlegelte”⁵³. A szóban forgó esetben – amelyben a Magyar Nemzeti Bank tiltott piacbefolyásolásra hivatkozással piacfelügyeleti bírsággal sújtotta a napi.hu internetes portál kiadóját, amely a MOL-részvényeknek a norvég állami olajalap általi esetleges eladásáról közölt cikket – az Alkotmánybíróság nem a bírósági ítélet következtetésének a helyességét, azaz nem a döntéshozatal eredményét, hanem az alapjogi szempontok figyelmen kívül hagyását, így az alapjogi mérlegelés teljes elmaradását kifogásolta és találta alkotmányellenesnek.⁵⁴ Jóllehet az indítványozó nem az indokolási kötelezettség megsértésére hivatkozott az Alkotmánybíróság előtti eljárásban, a bírák szerint a véleménynyilvánítási szabadság vonatkozásában hiányzó érvelés a döntés megalapozottságát, a döntést alátámasztó indokok meggyőző erejét gyengítette. Az alapjogi szempontok értékelésének elutasítása a rendes bíróság részéről azért is különösen problematikus, mert az indítványozó az alapügyben kifejezetten hivatkozott ezekre az érvekre.

Az alapjogi megfontolások figyelmen kívül hagyása nem csak az Alkotmánybíróság előtti eljárásban vezetett alapjogsérelemhez. Ezt az érvelési gyakorlatot már az EJEB is egyezményesértőnek találta. A Matúz v. Hungary ügyben a strasbourgi bírák az EJEE 10. cikke által védett véleménynyilvánítási szabadság sérelmének megállapításakor hivatkoztak az alkotmányjogi szempontok mérlegelésének elmaradására. A szóban forgó esetben a közszolgálati televíziónál dolgozó újságíró, az Éjjeli Menedék című műsor szerkesztőjét, a titoktartási kötelezettség megszegésére hivatkozással bocsátották el állásából. Matúz Gábor ugyanis a műsorszolgáltatónál gyakorolt állítólagos cenzúra bizonyítékaként bizalmas információkat, belső levelezéseket és dokumentumokat is nyilvánosságra hozott az általa megjelentetett könyvben. Az EJEB kiemelte, hogy az alapügyben eljáró bíróságok, köztük is

⁵² A rövidített indokolás lehetőségét a 2017. június 13-án elfogadott új büntetőeljárás törvény is fenntartja, erre lásd a 2017. évi XC. törvény 562.§-át.

⁵³ 3/2015. (II. 2.) AB határozat, ABH 2015, 83, 93.

⁵⁴ „Az ABh. legfontosabb üzenete az általános hatáskörű bíróságok gyakorlata számára az, hogy a bírónak a perben értő módon fel kell figyelnie az alapjogi összefüggésekre.” Lásd HÖRCHERNÉ MAROSI Ildikó – KORMÁNYOS Zoltán: „Az Alkotmánybíróságnak a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság piacfelügyeleti bírsággal kapcsolatos ügyben hozott ítéletét megsemmisítő döntése” *Jogesetek Magyarázata* 2015/3. 16.

elsősorban a Legfelsőbb Bíróság, kifejezetten visszautasította az indítványozó által megjelölt alapjogi szempontok vizsgálatát, kizárólag munkaügyi vitaként szemlélve az indítványozó elbocsátását.⁵⁵ Az ítélet 49. pontja szerint a bíróságok nem vizsgálták, hogy a kérelmező által kiadott könyv tárgya és a megjelenés körülményei hogyan érinthették volna a véleménynyilvánítási szabadság megengedhető korlátozásának terjedelmét.

A strasbourgi döntés párhuzamba állítható az előbbieken tárgyalt 3/2015-ös AB határozattal, mivel a Matúz-ügyben a releváns alapjogi szempontok értékelésének elmulasztása, ebből következően pedig az érvelés hiányossága jelentősen hozzájárult az EJEE megsértéséhez. Ebből arra következtethetünk, hogy a rendes bírósági indokolások esetleges problémái nem feltétlenül az indokolt bírói döntéshez való joggal összefüggésben lefolytatott eljárásban, hanem más alapjogokkal kapcsolatos alkotmányossági felülvizsgálat során mutatkoznak meg előttünk. Álláspontunk szerint ebbe az értelmezési keretbe illeszthető a 30/2015. (X. 15.) AB határozat (ABH 2015, 774.) is, amelyben az Alkotmánybíróság a gyülekezési jog megsértését lényegében arra a belátásra alapozta, hogy sem a rendőrség, sem a rendőrség döntését felülvizsgáló Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság nem indokolta meg megfelelően, hogy a Kúria elé tervezett demonstráció, amely a devizahitelekkel kapcsolatos jogegységi döntés tárgyalásának idejében kívánta felhívni a figyelmet a bankok tisztességtelen gyakorlatára, miért veszélyeztette súlyos mértékben a bíróság zavartalan működését. A testület tehát itt is egy szubsztantív alapjog, a gyülekezési jog megsértésén keresztül mutatott rá arra, hogy a hatóság és a bíróság tiltó határozatának indokolása hiányos volt. Az indokolás hiányosságára az Alkotmánybíróság egyébként több helyen is kifejezetten utalt; a testület ugyanis kiemelte, hogy „a kapott nyilatkozatnak az összes többi körülménnyel együtt történő mérlegelése eredményének indokai hiányoznak a határozat indokolásából” (Indokolás [48]), továbbá „[A] mérlegelés eredményeként meghozott döntés indokolásából ki kell tűnnie, hogy a jogalkalmazók számba vették a gyülekezés enyhébb korlátozási lehetőségeit” (Indokolás [51]), illetve „az Alkotmánybíróság elvi éllel hangsúlyozza, hogy az eljáró bíróság fokozott figyelmet kell, hogy fordítson a törvényi indokolási kötelezettség megfelelő teljesítésére” (Indokolás [53]). Azt természetesen mi magunk is látjuk, hogy az alapjogkorlátozás arányosságának bírói megalapozása elválaszthatatlan attól, hogy a bíróság milyen mélységben mérlegelte a releváns alapjogi szempontokat, és az indokolás mennyiben tükrözi ezt a mérlegelési folyamatot. Ez azt jelenti, hogy számos alapjogsértést lehet egyben az indokolási kötelezettség hiányos teljesítéseként feltüntetni. Ennek ellenére azonban úgy gondoljuk, hogy az előbbi ügyben hangsúlyozottan jelent meg a bíróság indokolási kötelezettségének elmulasztása. Az arányossági vizsgálat helyett ugyanis a hatóság, majd a bíróság a gyülekezésre vonatkozó tiltó okot „automatikusan, a megfelelő mérlegelés elvégzése és annak indokolása nélkül” (Indokolás [50]) alkalmazta. Az indokolásból tehát mindig ki kell tűnnie, hogy a bíróság figyelembe vette, érdemben vizsgálta és értékelte az ügy szempontjából releváns kérdéseket. Az előbbieken alapján nem véletlen, hogy az alkotmányjogi panasz előterjesztője indítványában a tisztességes eljárás sérelmét is állította „a döntések meghozatala során elkövetett indoklásbeli mulasztások” miatt. Más kérdés, hogy az Alkotmánybíróság a szokásos fordulatra hivatkozással – tehát azzal az indokkal, hogy a testület nem hagyományos jogorvoslati fórum – visszautasította az előbbi indítványelem érdemi tárgyalását.

6. Prognózis a bírói gyakorlatot érintő változásokról

Vizsgálódásaink legfontosabb tanulsága, hogy az Alkotmánybíróság eddig követett gyakorlata alapján nem kell komolyabb változásokra felkészülnie a hazai rendes bíróságoknak az

⁵⁵ *Matúz v. Hungary*, Judgment of 21 October 2014, no. 73571/10, § 49. Az ügy magyar nyelvű összefoglalóját lásd: KÓCZIÁN Sándor: „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből” *Fundamentum* 2015/1. 99–101.

indokolási kötelezettség teljesítésének feltételeit illetően.⁵⁶ Az Alkotmánybíróság ugyanis nem hozott olyan döntést, mely szerint rendszerszinten volna problematikus a bevett indokolási stílus. Ez persze nem jelenti azt, hogy a hazai bíróságok érvelési gyakorlata kifogástalan lenne. A határozatszerkesztés vizsgálatára létrehozott kúriai joggyakorlat-elemző csoport például számos nyelvhelyességi, stílári és szerkesztési problémára felhívta a figyelmet, ezek pedig kétséget kizáróan befolyásolják az indokolások színvonalát, érthetőségét és végső soron a meggyőző erejét is.⁵⁷ Ugyanakkor eddig még nem volt olyan ügy az Alkotmánybíróság előtt, melyben a testület a nehezen érthetőséget vagy az üres indokolási sablonok alkalmazását alkotmányértőnek ítélte volna.⁵⁸

Az ezen a téren visszafogottnak mondható alkotmánybíróági tevékenység több okra vezethető vissza. Nehéz és érzékeny kérdés, hogy hol húzódik az a határ, amely elválasztja a Kúria és az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogkörét az indokolások vonatkozásában. Ez a bizonytalanság akár igazolhatná is a testület rendkívül mérsékelt gyakorlatát ezen a területen. További indok lehet egy intenzív kontroll elutasítása mellett, hogy a jelenlegi alkotmánybírák között nagy számban vannak korábbi gyakorló jogászok, néhányan közülük rendes bírósági bíróként is dolgoztak, így tisztában vannak azzal, hogy a részletes, minden körülményre kiterjedő érvelés sokkal inkább a tudományos művekkel, mintsem a bírói indokolásokkal szemben elvárható követelmény. A gyakorlatban pedig az indokolási kötelezettséggel szemben mérlegre kell tenni az eljárások észszerű időn belüli befejezéséhez fűződő jogot is.

Emellett maga a jog is elismeri, hogy a bírói döntéshozatalban szerepet játszik a bíró személyes meggyőződése [Be. 78. § (3), illetve Pp. 206. § (1)], mely sokszor nehezen racionalizálható egy formalizált indokolásban. Ennek a nehézségnek is lehet a következménye, hogy az egyébként minden szempontból helyes döntés indokolása mesterkéltnek vagy őszintétlennek tűnik.⁵⁹ Az indokolási kötelezettséggel szembeni mérce alacsony meghúzását ez az utóbbi körülmény is indokolhatja.

⁵⁶ Az Alkotmánybíróság hozzáállását jól tükrözi egyik határozatának következtetése, amely szerint „Az alkotmányjogi panasz az indokolási kötelezettség teljesítésének elmaradása miatt ezért nem foghat helyt.” Lásd 3124/2015. (VII. 9.) AB határozat, ABH 2015, 2139, 2144. Ez az óvatosság jelenik meg a 26/2015. (VII. 21.) AB határozatban (ABH 2015, 651) is, mivel a testület – elismerve ugyan az indokolási kötelezettség alkotmányos jelentőségét – nem semmisítette meg azt a döntést, amelyben az alapügyben eljáró bíróság semmit sem reagált arra a kérelemre, amelyben az alperes előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését indítványozta. Pedig az Alkotmánybíróság érveléséből és korábbi gyakorlatából egyértelműen következett a tisztességes eljárás sérelme, mert ahogy a testület is elismerte, az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése az ügy lényegi részére vonatkozó észrevétel, amelyről a bíróságnak érdemben kell döntenie (Indokolás [60] és [62]). Az Alkotmánybíróság a megsemmisítés helyett a törvényi szabályozás hiányosságára hivatkozással mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességet állapított meg. A határozat kritikáját lásd VARGA Zsófia: „Az Alkotmánybíróság határozata a tisztességes eljáráshoz való jog sérelméről” *Jogesetek Magyarázata* 2016/1-2 23–35.

⁵⁷ Lásd például a 2014. február 13-án „A „Határozatszerkesztés” vizsgálatának tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye” címmel közzétett dokumentumot, amely elérhető: www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemen.pdf

⁵⁸ A fentebb már hivatkozott 20/2017. (VII. 18.) AB határozat esetében nem teljesen világos, hogy az Alkotmánybíróság az indokolás hiányossága – a bírói gyakorlatra történő általános hivatkozás – vagy inkább a *contra legem* jogértelmezés miatt semmisítette meg a Balassagyarmati Törvényszék ítéletét. Találkoztunk azonban olyan indítványelemmel, amely éppen azt kifogásolta, hogy a bíróságok általánosságban, érdemi megalapozás nélkül hivatkoztak az „ítélkezési gyakorlatra”, erre a felvetésre azonban az Alkotmánybíróság érdemben nem reagált, pusztán rögzítette, hogy „az eljáró bíróság részéről döntése részbeni megalapozásaként a kialakult bírói gyakorlatra történő hivatkozás jelen ügyben sem vet fel alkotmányossági kérdést.” [3167/2017. (VII. 6.) AB végzés, ABK 2017. július, 979, 982.]

⁵⁹ Lásd Mathilde COHEN: „When Judges Have Reasons Not to Give Reasons: A Comparative Law Approach”, *Washington & Lee Law Review* 2015/2. 518-522.

A szakirodalomból tudható az is, hogy néha igazolható okból lesz az indokolás hiányos vagy nehezen követhető – például, ha a helyes döntés társadalmi elfogadottsága növelhető úgy, hogy a valódi indok rejtve marad.⁶⁰ Így elfogadható az is, ha ilyen esetekben az Alkotmánybíróság elnézőbb az indokolt ítélethez való jog számonkérésekor.

Azt sem szabad elfelejteni, hogy az ítéleti indokolásoknak tulajdonított funkciókat nem egyedül az írásbeli indokolásnak kell ellátnia. Kézenfekvő, hogy a szóbeli indokolás legyen érthető és világos a felek számára, a szakmai részletek pontos kifejtése maradhat az írásbeli részre, melynek „lefordítása” a felek számára a jogi képviselő (vagy a védő) kötelessége. Az EJEB-nek van több olyan döntése is, mely szerint az esküdtszék számára adott részletes és pontos tájékoztatás pótolhatja az alapos indokolást, amennyiben az eljárás egésze – az eset sajátos körülményeire tekintettel – tisztességesnek mondható.⁶¹

Egy jól működő jogállamban egy-egy fontos ítélet mögötti elvi indokok feltárását elősegíti a jogtudományi tevékenység, illetve a bíróságnak a nagyközönség felé irányuló kommunikációja (sajtóközlemények, bírósági szóvivők). Perspektivikusabban szemlélve ezt a kérdést, a közoktatásnak is feladata, hogy a felnövekvő generációkat legalább bizonyos jogi alapfogalmakkal és összefüggésekkel megismertesse, melyek birtokában könnyebben lenne érthető egy-egy bírói ítélet is.

Mindezek mellett bizonyos tanulságokat az Alkotmánybíróság eddigi visszafogott gyakorlatából is leszűrhetünk, melyek megfontolása hasznos lehet a rendes bíróságok számára. Bár azt látjuk, hogy a testület jelenleg tartózkodik a bírósági indokolások minőségének érdemi vizsgálatától, egy olyan Alkotmánybíróság, amely komolyabban veszi alapjogvédő küldetését, és nagyobb jelentőséget tulajdonít a világos, érthető és érdemi bírói érveléseknek, következetesebben érvényesítheti majd azokat a követelményeket, amelyek az elvek szintjén egyébként a magyar gyakorlatból is kirajzolódnak. Az alkotmányos minimum érvényesítését – az Alkotmánybíróság helyett – pedig a strasbourgi jogvédelmi rendszer is „rákényszerítheti” a rendes bíróságokra.

Ezek alapján minimális követelménynek látszik, hogy a bíróságoknak az ítéleti indokolásban legalább azokra a releváns, érdemi és komolyan vehető érvekre reagálniuk kell, melyeket az eljárás szereplői a bíróság elé terjesztettek. A „reagálás” két összetevőre bontható: a bíróságnak mérlegelnie kell a felek érveit, és indokolnia kell a mérlegelés eredményét.

Fontos belátás továbbá, hogy az indokolási kötelezettség alkotmányossága fokozati kérdés, ezért kisebb hiányosságok, mulasztások nem vezetnek a döntés megsemmisítéséhez. Az Alkotmánybíróságnak ugyanakkor széles mérlegelési lehetősége van, amely abból ered, hogy az indokolt bírói döntéshez kapcsolódó doktrína kontúrjai nincsenek világosan meghúzva. Ez a bizonytalan helyzet azt is eredményezheti, hogy az Alkotmánybíróság nem csupán azokban az esetekben állapíthatja meg az indokolt ítélethez való jog megsértését, amikor az teljesen nyilvánvaló, hanem olyan ügyekben is, amelyekben valamilyen, akár jogon kívüli megfontolásból fontosnak tartja az ítélet megsemmisítését.

⁶⁰ Bódig Máttyás szemléletes példája szerint az alapjogi ítélkezésben mérföldkönek számító „Brown v Board of Education” döntés indokolása azért lett meglehetősen zavaros és inkoherens, mert az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának elnöke csak ilyen indokolás mellett tudta biztosítani az akkoriban politikai okból nagyon fontos egyhangú határozatot. Lásd Máttyás BÓDIG: „Legal theory and legal doctrinal scholarship” *Canadian Journal of Law & Jurisprudence* 2010/2. 493.

⁶¹ Ezek áttekintésére lásd Paul ROBERTS: „Does Article 6 of the European Convention on Human Rights Require Reasoned Verdicts in Criminal Trials?” *Human Rights Law Review* 2011/2, 222–228.

A jelenlegi gyakorlat elemzésénél maradva elmondhatjuk, hogy megsemmisítéshez vezethet, ha a bírói döntés ténybelileg nincs racionálisan megalapozva, vagy a döntés és az azt alátámasztó jogi érvelés olyan súlyos, nyilvánvaló hibában szenved, amely a döntés önkényességének jeleként értékelhető.⁶² Ilyen esetekben az alkotmányossági felülvizsgálat valójában a döntés tartalmi szempontú értékelését vonja maga után. Ennek a szemléletnek a lenyomata a fent hivatkozott 3007/2016. (I. 25.) AB határozat.

További kérdés, hogy mi lesz a polgári eljárásban annak a törvényi rendelkezésnek az alkalmazhatóságával, amely szerint, ha a másodfokú bíróság egyetért az elsőfokú bíróság döntésével és indokolásával, akkor elég erre a tényre utalni. Ennek a szabálynak az alkalmazása ugyanis az EJEB eddigi gyakorlata alapján az egyezményesértés veszélyét is felvetheti.

Egy másik várható fejlemény az lehet, hogy ha az Alkotmánybíróság deklarálja, hogy valamely bíróság a határozatával megfosztotta a feleket az indokolt ítélethez való joguktól, akkor ezen a jogcímen az érdekelt fél kártérítési vagy sérelemdíj megfizetése iránti pert fog indítani a rendes bírósággal szemben személyiségi joga megsértése miatt. A kapcsolatot a személyiségi jogok és az indokolt ítélethez való jog között az emberi méltóság alapjoga teremtheti meg, ahogyan ez már megtörtént azokban a perekben, amelyeket volt ügyfelek indítottak jogi képviselőjük ellen a jogorvoslati határidő elmulasztása miatt. Az ilyen ügyekben született döntések érvelése⁶³ – a nyilvánvaló jogi hasonlóság miatt – hivatkozható lesz az indokolási kötelezettség megsértése miatti kártérítési perekben. Bár valószínűbbnek látszik (főként, ha kicsi az esélye az ítélet Alkotmánybíróság általi megsemmisítésének), hogy az indokolási hiányosságok miatt a végső döntést a nagyobb siker reményében egyből az EJEB előtt támadja meg a sérelmet szenvedett fél.

Végül érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a rendes bíróságok nem kerülhetik meg az ügyben releváns alapjogi szempontok mérlegelését, különösen akkor nem, ha arra a felek maguk is hivatkoznak beadványaikban. Ez a követelmény, amely abból is ered, hogy a rendes bíróságok indokolását már kifejezetten az emberi jogok érvényesítésével megbízott bírói fórumok is vizsgálhatják, egyértelműen megkívánja a szakítást azzal a hazai szemlélettel, amely szerint a rendes bíróságoknak nem feladata az alapjogok érvényesítése.

⁶² Erre tekintettel kérdés, hogy miként fogja az Alkotmánybíróság megítélni az olyan bírósági indokolásokat, melyek érdemi része abban merül ki, hogy „a bíróság álláspontja szerint...”. E gyakorlatról lásd 11. lj. 84.

⁶³ Lásd például a Kúria Pfv.V.20.098/2015/7. számú határozatát

© Bencze Mátyás – Kovács Ágnes

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Körtvélyesi Zsolt

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Körtvélyesi Zsolt,
Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515